

В. Ю. Рыбников // Тез. докл. на I всеарм. совещании. – М. : Воениздат, 1990. – С. 132–135.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Il'in E. P. Psihologija individual'nyh razlichij / E. P. Il'in. – SPb. : Piter, 2003. – S. 126–150.
2. Kotenev I. O. Oprosnik travmaticheskogo stressa dlja diagnostiki psihologicheskikh posledstvij nesenija sluzhby sotrudnikami OVD v jekstremal'nyh uslovijah / I. O. Kotenev. – M., 1996. – S. 45–49.
3. Levitov N. D. O psihicheskikh sostojanijah cheloveka / N. D. Levitov. – M. : Prosveshhenie, 1965. – S. 56–70.
4. Mnogourovnevuj lichnostnyj oprosnik «Adaptivnost'» (MLO-AM) : prakticheskaja psihodiagnostika. Metodiki i testy : [uchebnoe posobie / red. i sost. Rajgorodskij D. Ja.]. – Samara : Izdatel'skij Dom «BAHRAH-M», 2006. – S. 549–672.
5. Praktikum po psihologii menedzhmenta i professional'noj dejatel'nosti / pod red. G. S. Nikiforova, M. A. Dmitrievoj, V. M. Snetkova. – SPb. : Rech', 2001. – S. 127–129, 138–141.
6. Rybnikov V. Ju. Jekspress-metodika «Prognoz-2» dlja ocenki nervno-psihicheskoi neustojchivosti kandidatov na uchebu v VUZ / V. Ju. Rybnikov // Tез. dokl. na I vsearm. soveshhanii. – M. : Voenizdat, 1990. – S. 132–135.

УДК 159.9:159.94

Льїна Ю.Ю., к. біол. наук, доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах Національного університету цивільного захисту України, e-mail: Lina@nuczu.edu.ua,

Кудрявцева Н.О., магістр кафедри психології діяльності в особливих умовах Національного університету цивільного захисту України, e-mail: natalya1040@yandex.ua

ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ПСИХОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ

Проведено теоретичний аналіз психологічної літератури з проблеми часової перспективи особистості, досліджено окремі наукові підходи до її розуміння. Визначено зовнішні та внутрішні чинники, під впливом яких змінюються характеристики часової перспективи особистості, акцентовано увагу на таких параметрах часової перспективи як «осмисленість цілей» та «інтерес до життя».

Розглянуто проблему вивчення поняття «психологічна безпека особистості», проаналізовано його особливості. Зазначено актуальність вивчення зв'язку часової перспективи з психологічною безпекою особистості з огляду на соціально-політичні події, досліджено питання взаємодії параметрів часової перспективи та психологіч-

ної безпеки особистості, наведено результати емпіричного дослідження, спрямованого на аналіз зазначеного взаємозв'язку.

Ключові слова: часова перспектива, цілі, базові переконання, особистість, психологічна безпека.

Осуществлен теоретический анализ психологической литературы по проблеме временной перспективы личности, исследованы отдельные научные подходы к ее пониманию. Определены внешние и внутренние факторы, под влиянием которых изменяются характеристики временной перспективы личности, акцентировано внимание на таких параметрах временной перспективы, как «осмысленность целей» и «интерес к жизни».

Рассмотрена проблема изучения понятия «психологическая безопасность личности», проанализированы его особенности. Подчеркнута актуальность изучения связи временной перспективы с психологической безопасностью личности с учетом социально-политических событий, исследованы вопросы взаимодействия параметров временной перспективы и психологической безопасности личности, приведены результаты эмпирического исследования, направленного на анализ указанной взаимосвязи.

Ключевые слова: временная перспектива, цели, базовые убеждения, личность, психологическая безопасность.

Постановка проблеми. Протягом останніх років суспільство дедалі частіше звертається до питань життєвого шляху особистості, знайомиться з його характеристиками та часовими уявленнями. Така тенденція зумовлена тим, що сучасні події соціально-економічного життя все більшою мірою становлять загрозу фізичній та психологічній безпеці особистості, що в свою чергу негативно впливає на її орієнтування на майбутнє, процес побудови планів й розвитку суспільства в цілому. У контексті вивчення часової перспективи ми обрали дослідження взаємозв'язку з психологічною безпекою особистості. Так, враховуючи сучасні тенденції відсторонення першочергового гаранта безпеки — держави від суспільства, що чітко проявляються, зокрема, в умовах розгортання військового конфлікту на Сході України, відсутність позитивних напрямів забезпечення економічного благополуччя більшості населення країни, необхідність постійної протидії інформаційній пропаганді, та низка інших чинників соціального характеру, — питання забезпечення психологічної безпеки особистості становиться не менш актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останніх десятиліть проблема часової перспективи особистості не залишається поза увагою наукової спільноти. Підтвердженням цьому є те, що в одному з літературних оглядів 1986 року, як зазначає О.В. Мітіна, представлено 211 підходів до конструкту часової перспективи. Враховуючи стрімкий розвиток науки, проведення постійних досліджень з питань часової перспективи особистості, ймовірно на сьогоднішній день кількість підходів збільшилась у декілька разів [7, с.71]. Питаннями вивчення часової перспективи займалися Р.А. Ахмеров, Т.Н. Березіна, Е.И. Головаха, Л.Н. Коган, А.А. Кроник, О.Б. Мартинюк, Н.Ф. Наумова,

Л.А. Регуш, Ю.М. Швалб, А.Л. Адлер, Р.А. Еммонс та ін. До найбільш поширених понять, які використовуються в зазначеній сфері, відносять такі, як «часовий кругозір особистості», «збалансована часова орієнтація», «часова перспектива особистості», «психологічний час», «життєва перспектива». Відсутність єдиної назви свідчить про багатоаспектність даної проблеми. Разом з тим, аналіз літератури свідчить, що питанню формування часової перспективи і чинників, що здійснюють вплив на даний процес та параметри часової перспективи в цілому - присвячено незначну кількість робіт.

При цьому цікавим є з'ясування зв'язку між параметрами часової перспективи та психологічної безпеки особистості, якою на сьогодні можна вважати систему відчуттів особистістю своєї задоволеності умовами життєзабезпечення своєї сім'ї, умовами трудової діяльності, соціально-політичним і економічним устроєм в державі і яка визначається рівнем дозволеності протиріччя між професійними, матеріальними і духовними потребами, умовами життєдіяльності [4, с.74]. Разом з тим, трудність у вивченні психологічної безпеки становить наявність значної кількості неоднозначних вивчень до визначення її поняття. Так, зокрема, в ряді підходів (І.А. Баєва, В.А. Грачов, В.А. Дмитрієвський) психологічна безпека розглядається з точки зору чинників, що впливають на неї проявів: екологія, соціологія, інформаційне середовище та ін, проте, для прикладу, Т.М. Краснянська, характеризує психологічну безпеку через поняття захищеності особистості, її цілісності, можливості розвитку, задоволеності теперішнім, впевненості в майбутньому, через відсутність страху чи тривоги стосовно задоволення власних потреб.

Мета статті. У процесі написання даної статті маємо за мету: дослідити та проаналізувати особливості часової перспективи особистості, вивчити питання «психологічної безпеки особистості» з метою виявлення зв'язку між показниками часової перспективи та психологічної безпеки особистості. У зв'язку з поставленою метою, нами були сформульовані завдання: проаналізувати психологічну літературу з проблеми часової перспективи, з'ясувати її особливості та визначити чинники впливу на параметри часової перспективи особистості; вивчити наукові розробки з питання «психологічної безпеки особистості» для визначення чинників, що впливають на психологічну безпеку; за допомогою психодіагностичного інструментарію — виявити наявність зв'язку між показниками часової перспективи та психологічної безпеки особистості.

Виклад основного матеріалу. Детальний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження часової перспективи особистості дозволяє стверджувати те, що часова перспектива пов'язана із життєвим, особистісним і професійним самовизначенням, які визначають подальшу суть розвитку її показників [5, с.18]. Між тимчасовою перспективою і професійним самовизначенням існує достовірний взаємозв'язок, який виявля-

ється в тому, що при низькому рівні розвитку тимчасової перспективи рівень професійного самовизначення теж виявляється невисоким [3, с.343]. Крім того, доведено пряму залежність між рівнем зрілості особистості та показниками часової перспективи [6, с.99]. У період соціально-політичної кризи, переломних моментів життя суспільства, особливу увагу слід приділити значенню соціальних ситуацій життя та їх впливу на показники часової перспективи конкретного суб'єкта. Як наслідок, відбувається порушення часової перспективи, руйнування планів, часова дезорієнтація особистості. Разом з тим, обмеженість або відсутність часової перспективи призводить до пасивності, дезорганізації, неефективності діяльності.

Щодо питання дослідження психологічної безпеки особистості, прийнято здійснювати інтерпретацію через призму відчуття захищеності особистості. Проте, як зазначає Н.А. Кора, питання «захищеності» та «безпеки» не повинні розглядатися як синоніми, оскільки змістом поняття захищеність є потенційна можливість особистості протистояти небезпекам, тоді як безпека — виключно практичне поняття [2, с.23]. Разом з тим, на сьогоднішній день питання психологічної безпеки є інтегративним поняттям і перш ніж давати їй характеристику, слід визначити площину дослідження. Інтегративність категорії психологічна безпека в тому, що її можна розглядати як процес (створюється при зустрічі учасників соціального середовища), як стан (забезпечуваність базової захищеності особистості та суспільства), як властивість особистості (характеристика захищеності від деструктивних дій і внутрішній ресурс протидії) [1, с.14].

При цьому, у нашій роботі ми спробували дослідити характеристики психологічної безпеки особистості за допомогою опитувальника «Шкала базових переконань» (Р.Янов - Бульман). Часова перспектива досліджувалась методиками «Смисло-життєві орієнтації» Джеймса Крамбо в адаптації Д.А. Леонтєва та опитувальником часової перспективи особистості Ф. Зімбардо в адаптації А. Сирцової, Е.Т. Соколової та О.В. Мітиної. Для реалізації завдань і цілей дослідження також були використані методи математичної статистики.

Емпіричне дослідження було спрямовано на вивчення особливостей часової перспективи особистості з подальшим аналізом для визначення зв'язку перспективи з психологічною безпекою особистості. Робота проводилась у декілька етапів. На першому етапі (2011-2012 роки) досліджувались особливості часової перспективи особистості; на другому етапі (2012-2013 роки) – динаміка часової перспективи особистості; на третьому етапі (2015-2016 роки) – здійснювалося емпіричне вивчення параметрів часової перспективи та її взаємозв'язок з психологічною безпекою особистості. Респондентами протягом 2011-2015 років

виступили випускники військової та цивільної спеціальностей одного із навчальних закладів міста Харкова (30 осіб кожної категорії).

З метою дослідження уявлень опитуваних про майбутнє життя, як наявність чи відсутність цілей у майбутнє, осмисленість життєвої перспективи, інтерес до життя, задоволеність ним, ми використали методіку життєвих орієнтацій Д.А. Леонтєєва, яка є адаптованою версією тесту «Цілі в житті» (Purpose-in-Life Test, PIL) Джеймса Крамбо в модифікації А.Н. Суханова і А.А. Деркача.

При опрацюванні результатів у 2015 році були встановлені відповідності, що зазначені в таблиці 1.

На основі розрахунків, наведених в таблиці 1, можна визначити досить низький рівень часової перспективи у молодих фахівців-студентів (73,3%). На нашу думку, такі показники зумовлені різкою зміною економіко-політичної ситуації, проведенням правової реформи, внаслідок якої не всі випускники 2014 року працюють за обраною спеціальністю. Молоді фахівці – курсанти усвідомлюють відповідальність своєї професії, та в силу усталеної практики працевлаштування, в обов'язковому порядку направлені на роботу по спеціальності за місцем проживання. Разом з тим, незначна частина молодих фахівців – студентів (10,0 %) впевнена у завтрашньому дні, що може бути зумовлено усвідомленням значущості прокурорської діяльності в політичній ситуації в Україні або вдалим працевлаштуванням в більш високооплачуваного роботодавця.

Таблиця 1

Динаміка показників рівня часової перспективи молодих спеціалістів (курсантів та студентів) протягом 2013 та 2015 років

Рівень ЧП	Курсанти				Студенти				фэмп
	5 курс (2013)		Молоді спеціалісти (2015)		5 курс (2013)		Молоді спеціалісти (2015)		
	%	Сер бал	%	Сер бал	%	Сер бал	%	Сер бал	
Високий	13,4	44,2	30,0	42,6	33,3	54,2	10,0	43,0	фк-сп = 1,59 фст-сп = 2,27
Середній	23,3	23,8	20,0	21,6	46,7	35,8	16,6	22,2	фк-сп = 0,31 фст-сп = 2,56
Низький	63,3	5,0	50,0	2,0	20,0	14,0	73,3	0,5	фк-сп = 1,04 фст-сп = 4,37

Цікавим є той факт, що низький рівень часової перспективи колишніх курсантів (50,0 %), на нашу думку, зумовлений проведенням анти-терористичної операції на Сході України, до якої залучаються зазначені спеціалісти. Разом з тим, на основі проведених обчислень можна зробити

висновок про існування динаміки показників рівня часової перспективи молодих спеціалістів – студентів на низькому (φ ст-сп = 4,37, $p < 0,01$), середньому (φ ст-сп = 2,56, $p < 0,01$) та незначної динаміки показників на високому (φ ст-сп = 2,27, $p < 0,05$) рівнях. На нашу думку, це зумовлено тим, що опитування проводилось не у 2014 році, а через рік після закінчення навчального закладу, що в свою чергу послугувало періодом адаптації до умов життя поза стінами ВНЗ. Відбуваються незначні перемини стилю життя, пов'язані безпосередньо не тільки із закінченням навчання, а й суб'єктивним природним характером зміни цілей, мотивів та переконань, що становлять складову частину життєвої перспективи.

Крім того, нами здійснено порівняльний аналіз показників осмисленості цілей та інтересу до життя курсантів і студентів під час навчання у ВНЗ та після його закінчення. Так, для того, щоб виявити середні показники, ми розрахували середнє арифметичне для кожної групи за наявними категоріями та за допомогою діаграми зобразили динамічні зміни 2011, 2012, 2013 та 2015 років. Дані осмисленості цілей та інтересу до життя відображені на рис 1.

Аналізуючи відповіді опитуваних по блоках: осмисленість цілей та інтерес до життя, виявлено, що максимальний показник інтересу до життя спостерігався в курсантів на 5 році навчання, а найнижчий – у студентів 5-го курсу. Такі показники безперечно зумовлюються переживаннями тривоги і страху. Разом з тим рівень інтересу до життя у молодих спеціалістів — студентів по завершенні навчання у ВНЗ залишився таким же. Припускаємо, що дана ситуація зумовлена тим, що значна частина молодих спеціалістів не є офіційно працевлаштованими або працюють не за отриманою в навчальному закладі спеціальністю.

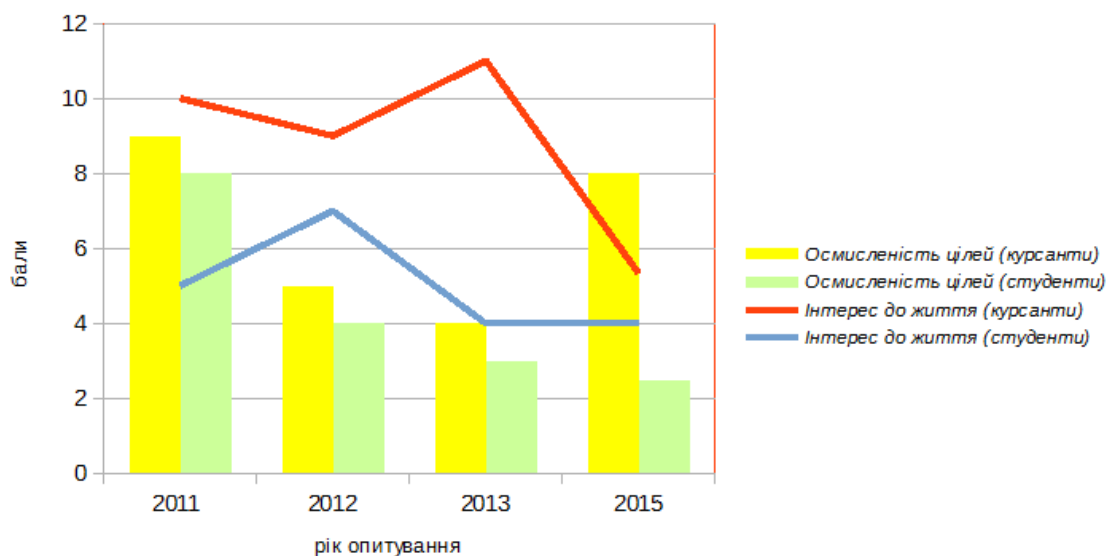

Рис 1. Динаміка показників зацікавленості до життя та осмисленості цілей курсантів і студентів

У курсантів 5-го курсу внаслідок зростання вагомості роботи спецслужб, продіагностовано різке збільшення інтересу до життя. При цьому після закінчення навчального закладу у молодих спеціалістів курсантів спостерігається стрімке зниження показників інтересу до життя, що може зумовлюватись, на нашу думку, невідповідністю сформованих під час навчання уявлень про роботу з її реаліями, низьким рівнем професійної адаптації, наявністю ненормованого графіку роботи, завантаженістю вільного часу постійними відрядженнями і чергуваннями у вихідні дні.

При цьому, цікаво відзначити, що протягом 2011-2015 років показники осмисленості цілей молодих спеціалістів — студентів характеризуються тенденцією до зниження. Вважаємо, поясненням цьому виступає низький рівень самореалізації, формування образу «Я»-концепції, в силу чого молоді спеціалісти не володіють конкретними переконаннями щодо свого майбутнього. Крім того, наявність широкого спектру юридичних професій призводить до «професійної дезорієнтації», нечіткості формувань уявлень про бажану професію й майбутнє в цілому. Показники рівня осмисленості цілей молодих спеціалістів — курсантів протягом 2011-2013 та 2015 років є значно вищими за показники молодих спеціалістів — студентів, дисципліна і чітке висвітлення службою їхніх завдань, спецпідготовка виробляють в курсантів визначеність майбутнього. Разом з тим, курсанти чіткіше представляли життєві цілі у 2011 та 2015 роках. Вважаємо, що з приходом на роботу, військові значно краще стали розуміти свою професійну роль, її значення для населення, зокрема, в контексті забезпечення національної безпеки.

З метою вивчення просторових параметрів часової перспективи курсантів та студентів була використана методика дослідження часової перспективи Ф.Зімбардо, результати якої зображені у таблиці 2.

Таблиця 2

Показники просторових параметрів часової перспективи молодих спеціалістів

Шкали методики	Середнє значення		t-критерій Стьюдента
	студенти	курсанти	
Негативне минуле	3,0	3,31	0,1
Гедоністичне теперішнє	3,73	1,40	11,8*
Майбутнє	1,30	3,40	13,8*
Позитивне минуле	2,03	2,98	3,1*

Примітка: * - $p \leq 0,01$

Порівняльний аналіз середніх значень по шкалах методики свідчить про переважання серед студентів таких параметрів часової перспективи, як «фаталістичне теперішнє», «гедоністичне теперішнє».

Разом з тим, гедоністичне (ризиковане, імпульсивне) ставлення до життя може зумовлюватись тривалою безпомічністю та безнадійністю

відносно майбутнього, що в свою чергу ймовірно спричинене відсутністю адаптації до життя, необхідністю пошуку роботи по спеціальності.

Міжгруповий порівняльний аналіз вираженості показників часової перспективи в досліджуваних вибірках показав, що існують відмінності на достовірно значущому рівні відносно усіх показників методики Ф. Зімбардо окрім шкали «Негативне минуле» (припускаємо, що причиною такої ситуації могло стати тривале навчання в одному навчальному закладі, що пов'язане з обідою, депресією, тривогою та низькою самооцінкою в минулому).

Порівнюючи середні значення шкал методики Ф.Зімбардо, можна встановити, що домінуючим параметром часової перспективи групи курсантів є орієнтація на майбутнє – 3,4 бали, в той час як у студентів середнє значення по шкалі «Майбутнє» – 1,3 бала. У своїх дослідженнях Митина О.В. виявила високий зв'язок даного фактору з добросовісністю, негативний — з імпульсивністю, простежується зв'язок з відсутністю тривоги і позитивною самооцінкою, відсутня кореляція зі шкалами агресії, емпатії та схильності до ризику [7, с.87]. Ймовірно, в даному випадку на орієнтацію темпоральних характеристик часової перспективи курсантів здійснили вплив специфіка їх діяльності у сфері оборони національної безпеки, та постійна робота з працюючими потужного складу провідних психологів.

Для дослідження особливостей параметрів психологічної безпеки особистості нами було використано методику «Шкала базових переконань» Р.Янов — Бульман, результати дослідження за якою зображені у таблиці 3.

Таблиця 3

Показники характеристик психологічної безпеки молодих спеціалістів

Шкали методики	Середнє значення		t-критерій Стьюдента
	студенти	курсанти	
Прихильність світу (BW, benevolence of world)	2,5	2,8	0,9
Доброта людей (BP, benevolence of people)	3,23	2,5	2,7*
Справедливість світу (J, justice);	3,46	4,23	2,5**
Контрольованість світу (C, control);	2,33	4,8	9,9*
Випадковість як принцип розподілу подій що відбуваються (R, randomness)	4,53	2,55	9,4*
Цінність власного "Я" (SW, self-worth)	3,63	4,5	3,3*
Ступінь самоконтролю (SC, self-control контролю над подіями)	3,55	4,9	8,1*
Ступінь удачі чи везіння (L, luckiness)	3,16	3,93	2,0

Примітка: * - $p \leq 0,01$, ** - $p \leq 0,05$

Базові переконання респондентів курсантів та студентів свідчать про існування відмінностей на достовірно значущому рівні по шкалах методики «Контрольованість світу», «Випадковість подій», «Цінність власного «Я» та «Ступінь самоконтролю». Даний результат свідчить про різні способи забезпечення психологічної безпеки студентів та курсантів, зокрема, психологічна безпека курсантів характеризується високим ступенем застосовуваного контролю, нівелюванням випадковості як принципу розподілу подій, що відбуваються, що ймовірно зумовлене специфікою навчання (дотримання дисципліни, чітка регламентованість часу, завантаженість і вихідні дні) та роботи молодих спеціалістів-курсантів (протокольна форма роботи, обов'язкове дотримання внутрішніх інструкцій, статутів, значна сфера впливу на соціальні відносини, усвідомлення власної значущості в діяльності державного механізму, статусний характер діяльності, робота з секретними документами).

Відповідно до даних з дослідження часової перспективи та психологічної безпеки молодих спеціалістів - студентів, що зазначені в таблиці 4, виявлено низьку негативну кореляцію між шкалою «Негативне минуле» та «Удача», «Прихильність світу», «Доброта людей» ($p \leq 0,05$), що в принципі є цілком логічним при здійсненні оцінки минулого як негативного. Встановлено слабку позитивну кореляцію між шкалою «Випадковість» та «Позитивне минуле» ($p \leq 0,05$), що в свою чергу може супроводжуватись низькою самооцінкою, неусвідомленням значення власного «Я» в побудові сценарію свого життя. Крім того, позитивне минуле може сприйматися долею випадку, а негативне минуле є характеристикою постійності. Досить незвичайною є встановлення слабкої кореляції на рівні значущості $p \leq 0,05$ між шкалами методик «Фаталістичне теперішнє» та «Самоконтроль», у зв'язку з чим припускається існування у молодих спеціалістів – студентів відчуття власної вини за безпомічність теперішнього.

Показники взаємозв'язку між спрямованістю часової перспективи та базовими переконаннями випускників-курсантів свідчать про його існування на рівні $p \leq 0,01$. Так, спостерігається протилежний взаємозв'язок між показниками «Справедливість світу» та «Негативне минуле» (на рівні $p \leq 0,01$), що зумовлено відчуттям образи, незадоволення за минулі події. При цьому наявний позитивний взаємозв'язок між шкалами «Гедоністичне теперішнє» та «Прихильність світу» ($p \leq 0,05$), «Удача» ($p \leq 0,05$). Разом з тим, як не дивно, показник контрольованості світу негативно взаємодіє з шкалою майбутнього ($p \leq 0,05$), що зумовлене на нашу думку, значними змінами в соціально-політичній направленості країни, існуванням загрози для територіальної цілісності держави, для усунення якої активно залучаються спеціалісти їхньої сфери діяльності. Цікавим є, на нашу думку, наявність взаємозв'язку між показниками шкал «Позитивне минуле» та «Прихильність світу» (сильна позитивна

кореляція ($p \leq 0,01$), «Удача» (сильна позитивна кореляція ($p \leq 0,01$), «Цінність власного «Я» (середня позитивна кореляція ($p \leq 0,01$). Разом з тим, наявний слабкий протилежний зв'язок між шкалами «Позитивне минуле» та шкалою «Доброта людей» ($p \leq 0,05$); сильний протилежний зв'язок між шкалами «Позитивне минуле» та шкалою «Справедливість світу» ($p \leq 0,01$). Безумовно, специфіка трактування наданих респондентами відповідей може зумовлюватись недостатністю вивчення специфіки військової діяльності, проте можна однозначно стверджувати, що спеціалісти – курсанти покладаючись на власне “Я”, все-таки не відхиляють можливість прихильності світу та удачі.

Таблиця 4

Взаємозв'язок часової перспективи і психологічної безпеки у молодих спеціалістів (студентів та курсантів)

Шкали методик	Молоді спеціалісти-студенти					Молоді спеціалісти-курсанти				
	Негативне минуле (НМ)	Гедоністичне теперішнє (ГТ)	Майбутнє (М)	Позитивне минуле (ПМ)	Фаталістичне теперішнє (ФТ)	Негативне минуле (НМ)	Гедоністичне теперішнє (ГТ)	Майбутнє (М)	Позитивне минуле (ПМ)	Фаталістичне теперішнє (ФТ)
Прихильність світу (BW)	-0,41**	0,12	-0,05	-0,10	-0,20	0,24	0,39**	-0,30	0,84*	0,07
Доброта людей (BP)	-0,41**	0,15	0,12	-0,32	-0,31	-0,06	0,10	-0,11	-0,39**	0,25
Справедливість світу (J)	-0,27	-0,12	0,02	-0,32	-0,06	-0,59*	-0,23	0,20	-0,67*	-0,42**
Контрольованість світу (C)	-0,14	0,02	0,04	-0,30	0,04	-0,28	-0,12	-0,45**	0,11	-0,48*
Випадковість як принцип подій (R)	0,06	-0,18	0,06	0,42**	0,08	0,19	-0,12	-0,15	0,10	0,11
Цінність власного “Я” (SW)	-0,23	0,18	-0,08	0,27	-0,04	0,25	0,19	0,15	0,51*	0,09
Самоконтроль (SC)	0,29	-0,004	0,04	0,06	0,36**	-0,14	0,12	0,10	-0,25	-0,05
Удача (L)	-0,39**	0,26	0,22	-0,26	-0,24	0,34	0,42**	-0,30	0,71*	0,23

Примітка: * - $p \leq 0,01$, ** - $p \leq 0,05$

Проте, зважаючи на скептичне ставлення до доброти людей та справедливості світу, в поняття «удачі» вкладається зміст результату вла-

сної довготривалої праці. Щодо шкали «Фаталістичне теперішнє», то встановлено слабкий протилежний взаємозв'язок між показниками шкал «Фаталістичне теперішнє» та шкал «Справедливість» ($p \leq 0,05$), «Контрольованість світу» ($p \leq 0,01$).

При цьому неможливість постійної контрольованості світу викиває у молодих спеціалістів — курсантів відчуття безнадії до майбутнього і життя в цілому.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Підсумовуючи аналіз психологічної літератури з проблеми часової перспективи, ми дійшли до висновку, що вивчення проблеми часової перспективи є багатомірним і здійснювалось у багатьох аспектах, а саме: своєрідне узагальнення часової перспективи і її ототожнення із власне перспективою. У результаті здійснення динамічної характеристики показників часової перспективи студентів та курсантів, що навчаються на різних факультетах, дослідження їх динамічної зміни, було зауважено, що з посиленням контролю за поведінкою особистості, рівень часової перспективи курсантів зростає. Також зауважено, що параметри часової перспективи особистості залежать від впливу ряду зовнішніх чинників, серед яких умови проживання, ступінь завантаженості, наявність часу для відпочинку. У роботі здійснено спробу дослідити характер зв'язку між параметрами часової перспективи та психологічної безпеки особистості.

Так, у молодих спеціалістів - студентів встановлено негативний взаємозв'язок показників шкали «Негативне минуле» з показниками шкал «Удача», «Прихильність світу», «Доброта людей» (на рівні значущості $p \leq 0,05$); встановлено взаємозв'язок між показниками шкал «Випадковість» та «Позитивне минуле» (на рівні значущості $p \leq 0,05$), шкал «Фаталістичне теперішнє» та «Самоконтроль» (на рівні значущості $p \leq 0,05$), у зв'язку з чим припускається існування у молодих спеціалістів - студентів відчуття власної вини за безпомічність теперішнього.

Аналізуючи показники кореляції між спрямованістю часової перспективи та базовими переконаннями випускників - курсантів, ми прийшли до висновку, що у курсантів на високому рівні значущості спостерігається негативна середня кореляція між показниками «Справедливість світу» та «Негативне минуле», шкала «Гедоністичне теперішнє» позитивно взаємодіє зі шкалами «Прихильність світу» ($p \leq 0,05$) та «Удача» ($p \leq 0,05$), показники шкали «Контрольованість світу» протилежно взаємодіють з показниками шкали «Майбутнє» ($p \leq 0,05$). Досить незвичною є позитивна кореляція показників позитивного минулого з прихильністю світу та удачею ($p \leq 0,01$), цінністю власного «Я» ($p \leq 0,01$). Разом з тим, встановлено негативну кореляцію між шкалами «Позитивне минуле» та «Доброта людей» ($p \leq 0,05$), «Справедливість світу» ($p \leq 0,01$), між шкалами «Фаталістичне теперішнє» та «Справедливість світу» ($p \leq 0,05$), «Контрольованість світу» ($p \leq 0,01$).

Таким чином, можна стверджувати, що ступінь контролю за поведінкою осіб, може впливати не тільки на показники часової перспективи, але й на характер зв'язку з психологічною безпекою особистості. На основі вище досліджених особливостей в подальшому нами будуть розроблені рекомендації та проведено тренінгові програми щодо покращення показників психологічної безпеки особистості шляхом оптимізації параметрів впливу часової перспективи особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баева И. А. Психология безопасности как основа анализа экстремальной ситуации / И. А. Баева // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена, 2012. – № 145. – С. 6–18.
2. Кора Н. А. Психологический аспект категории «Безопасность» / Н. А. Кора // Казанский педагогический журнал. – 2012. – №3 (93). – С. 18–36.
3. Леснянская Ж. А. Развитие временной перспективы старшеклассников сельской школы / Ж. А. Леснянская // Психология образования : региональный опыт. Материалы Второй международной научно-практической конференции. – М. : Общероссийская общественная организация «Федерация психологов образования России», 2005. – С. 342–343.
4. Львов В. М. Психологическая безопасность и качество жизни личности / В. М. Львов, Т. С. Римская // Труды Международного симпозиума «Надежность и качество». – 2007. – № 2. – С. 75–78.
5. Махиева Л.Х. Временная перспектива трансцендентного будущего: история и перспективы исследования / Л.Х. Махиева // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал). – 2012. - №6(14). – С.11-21.
6. Мезенцева Т. В. Взаємозв'язок часової перспективи з рівнем особистісної зрілості / Т. В. Мезенцева // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Психологія, 2012. – №17. – Вип. 5. – С. 97–105.
7. Митина О. В. Опросник по временной перспективе Ф. Зимбардо (ZTRI) : результаты психометрического анализа русскоязычной версии / О. В. Митина, А. Сырцова // Вестник Московского университета. Серия 14. Психология. – 2008. – №4. – С. 67–89.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Baeva I. A. Psihologija bezopasnosti kak osnova analiza jekstremal'noj situacii / I. A. Baeva // Izvestija Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gercena, 2012. – № 145. – S. 6–18.
2. Kora N. A. Psihologicheskij aspekt kategorii «Bezopasnost'» / N. A. Kora // Kazanskij pedagogicheskij zhurnal. – 2012. – №3 (93). – S. 18–36.

3. Lesnjanskaja Zh. A. Razvitie vremennoj perspektivy starsheklassnikov sel'skoj shkoly / Zh. A. Lesnjanskaja // Psihologija obrazovanija : regional'nyj opyt. Materialy Vtoroj mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii. – M. : Obshherossijskaja obshhestvennaja organizacija «Federacija psihologov obrazovanija Rossii», 2005. – С. 342–343.
4. L'vov V. M. Psihologicheskaja bezopasnost' i kachestvo zhizni lichnosti / V. M. L'vov, T. S. Rimskaja // Trudy Mezhdunarodnogo simpoziuma «Nadezhnost' i kachestvo». – 2007. – № 2. – S. 75–78.
5. Mahieva L.H. Vremennaja perspektiva transcendentnogo budushhego: istorija i perspektivy issledovanija / L.H. Mahieva // Sovremennye issledovanija social'nyh problem (jelektronnij nauchnij zhurnal). – 2012. – №6(14). – S.11-21.
6. Mezenceva T. V. Vzaemozv'jazok chasovoї perspektivi z rivnem osobistisnoї zrilosti / T. V. Mezenceva // Visn. Odes. nac. un-tu. Psihologija, 2012. – №17. – Vip. 5. – S. 97–105.
7. Mitina O. V. Oprosnik po vremennoj perspektive F. Zimbardo (ZTPI) : rezul'taty psihometricheskogo analiza russkojazychnoj versii / O. V. Mitina, A. Syrcova // Vestnik Moskovskogo universiteta. Serija 14. Psihologija. – 2008. – №4. – S. 67–89.

УДК 159.9.072.42 : 159.97

Кокун О.М., д. психол. наук, професор, головний науковий співробітник Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України;
Пішко І.О., начальник науково-дослідної лабораторії Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України;
Лозінська Н.С., старший науковий співробітник Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України, Nataloz@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ НЕГАТИВНИХ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ОТРИМАЛИ БОЙОВІ ФІЗИЧНІ ТА ПСИХІЧНІ ТРАВМИ

В статті викладено результати емпіричних досліджень, проведених серед військовослужбовців, які отримали бойові фізичні та психічні травми, та знаходились на лікуванні в Національному військово-медичному клінічному центрі “Головному військовому клінічному госпіталі” впродовж грудня 2014 р.-березня 2015 р. після виконання завдань за призначенням протягом декількох місяців в зоні проведення антитерористичної операції. У переважної більшості з них встановлено високий рівень травматизації, виражене порушення психічного стану, гострі та посттравматичні стресові розлади, високі показники невротизації, виражений депресивний стан та негативні особистісні зміни за шкалами іпохондрії та істерії.

Ключові слова: негативні психічні стани, військовослужбовці, бойові травми, антитерористична операція.